

FUNDAMENTELE PEDAGOGIEI

Dimensiuni teoretice,
aplicative și instrumentale

COORDONATORI

(în ordine alfabetică)

Mușata-Dacia Bocoș

Mihaela-Gabriela Neacșu

Ramona Răduț-Taciu

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2025

Cuprins

Capitolul I. Pedagogia - știință și artă a educației..... 11

*Mușata-Dacia Bocoș, Ramona Răduț-Taciu, Mihaela-Gabriela Neacșu,
Alina-Corina Costache Colareza, Adrian Barbaroș, Ana-Maria Purcar*

Termeni și sintagme-cheie.....	11
Considerații teoretice	11
I.1. Pedagogie – delimitări conceptuale; analize terminologice.....	11
I.2. Pedagogia – știință specifică, integrativă și de sinteză a educației	14
I.3. Etapele constituirii pedagogiei ca știință	18
I.4. Pedagogia – artă a educației	21
I.4.1. Diferența dintre pedagogia științifică și pedagogia artistică.....	26
I.4.2. Principii ale educației reinterpretate prin prisma artei.....	26
I.4.3. Exprimarea artistică a științei pedagogice prin gesturi și acțiuni în situații educaționale concrete.....	27
I.5. Pedagogia digitală, neuropedagogia și educația în/ pentru societatea cunoașterii.....	29
I.6. Pedagogia viitorului: provocări și tendințe globale în educație	33
I.6.1. Digitalizarea educației și noile forme de învățare	34
I.6.2. Inteligența artificială în educație: promisiuni și limite.....	34
I.6.3. Educația și formarea pentru o lume în schimbare.....	35
I.6.4. Personalizarea învățării și feedback-ul în timp real	35
I.6.5. Formarea cetățeniei globale și înțelegerea diversității culturale	36
I.6.6. Învățarea hibridă/ mixtă și micro-învățarea	36
Organizatori cognitivi.....	37
Strategii metacognitive	38
Exerciții și aplicații.....	39

a) Exerciții reflexive.....	39
b) Exerciții și sarcini de lucru aplicative.....	39
c) Exerciții creative.....	40
d) Exerciții integratoare	40
Bibliografie	40
Teste de evaluare și autoevaluare	43

Capitolul II. Sistemul științelor educației 47

*Mușata-Dacia Bocoș, Ramona Răduț-Taciu, Adrian Barbaroș,
Vasilica-Augusta Găzdac, Rafila Ilovan, Zorica Triff, Dorin Triff*

Termeni și sintagme-cheie.....	47
Considerații teoretice	47
II.1. Tranziția de la pedagogie la științele educației	47
II.2. Taxonomii ale științelor educației	50
II.3. Macropedagogia și micropedagogia	54
Organizatori cognitivi.....	59
Strategii metacognitive	60
Exerciții și aplicații.....	61
a) Exerciții reflexive.....	61
b) Exerciții și sarcini de lucru aplicative.....	61
c) Exerciții creative.....	61
d) Exerciții integratoare	61
Bibliografie	62
Teste de evaluare și autoevaluare	62

Capitolul III. Factorii dezvoltării personalității umane 65

*Mușata-Dacia Bocoș, Ramona Răduț-Taciu,
Diana-Crina Marin, Adina Câmpean, Mara-Grația Dezmirean,
Monica Anca, Maria-Cristina Manea*

Termeni și sintagme-cheie.....	65
Considerații teoretice	65
III.1. Dezvoltarea personalității umane	65

III.2. Ereditatea – premisă naturală a dezvoltării personalității umane.....	67
III.3. Mediul – cadru socio-uman al dezvoltării personalității umane.....	70
III.4. Educația – factor determinant al dezvoltării personalității umane.....	74
III.5. Curente/ teorii științifice referitoare la dezvoltarea personalității umane.....	77
III.6. Educabilitatea.....	78
III.7. Considerații generale și perspective actuale asupra dezvoltării umane.....	82
Organizatori cognitivi.....	86
Strategii metacognitive	87
Exerciții și aplicații.....	88
a) Exerciții reflexive	88
b) Exerciții și sarcini de lucru aplicative.....	89
c) Exerciții creative.....	90
d) Exerciții integratoare	91
Bibliografie	98
Teste de evaluare și autoevaluare	102

Capitolul IV. Educația - activitate specific umană și fenomen socio-cultural 105

Mușata-Dacia Bocoș, Adela-Simina Lucaci, Adrian Barbaroș, Dorina Grigor, Veronica-Oana Irimia, Monica Anca

Termeni și sintagme-cheie.....	105
Considerații teoretice	105
IV.1. Delimitări conceptuale; perspective asupra educației	105
IV.2. Componentele educației. Structura acțiunii educaționale.....	111
IV.3. Funcțiile generale ale educației	117
IV.3.1. Funcțiile educației în raport cu societatea	117
IV.3.2. Funcțiile educației în raport cu individul	119
IV.4. Formele educației și interdependența acestora.....	121
IV.4.1. Ce și care sunt formele educației?.....	121

IV.4.2. Educația formală.....	122
IV.4.3. Educația nonformală/ neformală	124
IV.4.4. Educația informală/ neintenționată/ difuză/ incidentală/ spontană	127
IV.4.5. Analiză comparativă multidimensională a conceptelor de educație formală, educație nonformală și educație informală	128
IV.4.6. Interdependența formelor educației	133
IV.5 Autoeducație și educație permanentă.....	134
IV.5.1. Autoeducația – premisă a unei formări de calitate	134
IV.5.2. Educația permanentă/ pe tot parcursul vieții/ de-a lungul întregii vieți/ continuă/ lifelong learning (în engleză).....	138
IV.5.3. Relația autoeducație-educația permanentă.....	144
Organizatori cognitivi.....	145
Strategii metacognitive	154
Exerciții și aplicații.....	154
a) Exerciții reflexive.....	154
b) Exerciții și sarcini de lucru aplicative.....	156
c) Exerciții creative.....	158
d) Exerciții integratoare	160
Bibliografie	161
Teste de evaluare și autoevaluare	163

Capitolul V. Dimensiunile/ laturile educației 171

*Mușata-Dacia Bocoș, Ramona Răduț-Taciu, Mihaela-Gabriela Neacșu,
Adela-Simina Lucaci, Lavinia-Ioana Boca, Adrian Barbaroș*

Termeni și sintagme-cheie.....	171
Considerații teoretice	171
V.1. Dimensiunile/ laturile tradiționale ale educației.....	171
V.1.1. Educația intelectuală.....	172
V.1.2. Educația morală	174
V.1.3. Educația estetică	181
V.1.4. Educația religioasă.....	184
V.1.5. Educația fizică.....	185
V.1.6. Educația profesională.....	186

V.1.7. <i>Relația dintre dimensiunile/laturile tradiționale ale educației</i>	187
V.2. „Noile educații” în contextul lumii contemporane.....	188
V.2.1. <i>Ce sunt „noile educații”?</i>	188
V.2.2. <i>Caracteristicile și specificul „noilor educații”</i>	189
Organizatori cognitivi.....	199
Strategii metacognitive	204
Exerciții și aplicații.....	205
a) Exerciții reflexive.....	205
b) Exerciții și sarcini de lucru aplicative.....	205
c) Exerciții creative.....	206
d) Exerciții integratoare	207
Bibliografie	207
Teste de evaluare și autoevaluare	209

Capitolul VI. Finalitățile educației 213

*Mușata-Dacia Bocoș, Ramona Răduț-Taciu,
Ana-Maria Purcar, Anastasia-Mălina Cioloca,
Monica Anca, Emese Cîmpean, Ruxandra Lăcătuș*

Termeni și sintagme-cheie.....	213
Considerații teoretice	213
VI.1. Delimitări conceptuale.....	213
VI.2. Taxonomia finalităților educaționale.....	217
VI.2.1. <i>Taxonomia finalităților educaționale</i> <i>în funcție de gradul de generalitate</i>	218
VI.2.2. <i>Taxonomia obiectivelor educaționale în funcție de gradul</i> <i>de generalitate și de perioada de timp necesară pentru atingerea lor</i>	226
VI.2.3. <i>Taxonomia obiectivelor educaționale</i> <i>în funcție de tipul de activitate (intelectuală sau acțională).....</i>	231
VI.2.4. <i>Taxonomia obiectivelor educaționale în funcție</i> <i>de sfera personalității care este implicată</i>	231
VI.3. Funcțiile obiectivelor educaționale	236
VI.4. Tradițional și modern la nivelul finalităților educaționale	238
Organizatori cognitivi.....	242
Strategii metacognitive	244

Exerciții și aplicații.....	244
a) Exerciții reflexive.....	244
b) Exerciții și sarcini de lucru aplicative.....	244
c. Exerciții creative.....	246
d. Exerciții integratoare.....	246
Bibliografie	247
Teste de evaluare și de autoevaluare	249

Capitolul I.

Pedagogia - știință și artă a educației

Termeni și sintagme-cheie

pedagogie, știința/ științele educației, paideia, pedagogie populară, pedagogie filozofică, pedagogie științifică, pedagogie artistică, pedagogie artizanală, pedagogie digitală, neuropedagogie, arta educației, pedagogia viitorului

Considerații teoretice

I.1. Pedagogie - delimitări conceptuale; analize terminologice

Dinamica lumii în care trăim, schimbările cu care ne confruntăm la nivel societal, fac ca probleme legate de educația proprie și a celor din jur să devină tot mai semnificative pentru viață, în general, pentru activitatea fiecăruia dintre noi, pentru existența în comun și pentru susținerea diverselor tipuri de comunități (școlare, profesionale, religioase etc.), în special. Solicitățile și provocările actuale și de perspectivă dezvăluie nevoia crescândă și aprofundată de educație, precum și nevoia de anticipare a educației viitorului.

În realitate, problematica educației a intrat sub incidența preocupărilor specialiștilor din cele mai vechi timpuri, depășind și/ sau prelungind ofertele școlare asociate cu instituțiile de învățământ. În diferite spații și medii socio-

culturale, Biserica și familia au întreprins nenumărate demersuri, în acest sens. Astfel, realizarea unor acțiuni fundamentate la nivelul politicilor educaționale au creat contextul favorabil încadrării tuturor preocupărilor specializate într-o știință denumită *pedagogie*.

Analiza etimologică a cuvântului *pedagogie* ne întoarce spre termenii grecești *παιδί/ paidí* (în traducere, copil) și *αγωγή/ agogí* (în traducere, tratament), reliefând semnificația primară a termenului de referință, respectiv tratarea, abordarea copilului, educarea acestuia, o „acțiune de conducere a evoluției copilului” (Bocoș & Jucan, 2019, p. 75). În perioada antichității, din aceeași familie lexicală, mai era folosit și termenul grecesc *παιδαγωγός/ paidagogós* (în traducere, pedagog), făcându-se trimitere spre persoana/ sclavul care însoțea copilul spre/ la școală. Ulterior, semnificația de bază a termenului s-a îmbogățit, sensul său (inițial reduționist) completându-se și îmbogățindu-se, semnificativ, prin conotații date de complexitatea educației, ca atare.

În România, termenul *pedagogie* a fost utilizat pentru prima dată de către călugărul erudit Iosif Moesidax, viitorul profesor de la Academia din Iași, în secolul al XVIII-lea. Din lucrarea sa, *Tratat despre educația copiilor sau Pedagogia* (1779) merită a fi reținute următoarele: „(...) pedagogia este o metodă care îndrumază moravurile copiilor spre virtuți și care le pregătește sufletul spre dragostea față de însușirea învățăturilor” (p. 23); „(...) scopul este să aducă o lumina dascălului ca să înțeleagă mai bine ce are de făcut” (p. 68) (Moesidax, 1974).

Literatura română de specialitate include în actualitate, atât termenul *paideia*, cât și termenul *pedagogie*, cu următoarele accepțiuni:

Paideia – „Concept educațional, cu origini în Grecia antică, ce desemna formarea armonioasă a facultăților fizice, mentale și morale, în combinație cu dezvoltarea culturală maximă, atinse cu precădere prin studiul artelor liberale (de exemplu, retorica, gramatica, muzica sau filosofia), al științelor (de exemplu, aritmetica și medicina) și prin practicarea gimnasticii sau luptelor. Practic, *paideia* semnifica procesul prin care cunoașterea era transmisă prin insuflarea valorilor și idealurilor elene. Werner Jaeger (1945) a extins semnificația cuvântului la întreaga formare a omului, apreciind că *paideia* greacă era considerată justificarea fundamentală atât a existenței individului, cât și a existenței comunității, presupunând o modelare a intelectului și a corpului, menită să cultive forma adevărată și ideală a

spiritului omenesc. Termenul se utilizează și astăzi, cu sensul general de fenomen și proces educativ amplu, de desăvârșire a umanului prin cultură. (Exemple: Paideia este educația considerată ca o transformare a personalității umane pe tot parcursul vieții, și care joacă un rol major în fiecare aspect existențial. (...) «(...) conceptul de model paideic are sensul de proiecție paradigmatică ideală spre universalitatea culturii și civilizației, cu finalitatea educativă la vârsta adultă. Cum este și firesc, însă, nu e rezonabil să se aștepte până când subiectul educației atinge această vârstă: sensibilizarea poate avea loc în adolescență, la momentul cristalizării intereselor cognitive și profesionale, pentru că atunci receptivitatea atinge nivelul maxim.» – I. Isac, 2015, pp. 15-16) (Răduț-Taciu et al., 2017, pp. 100–101)

Pedagogie – „Știință integrativă a educației care are ca obiect de studiu educația omului de toate vârstele, reprezentând un discurs teoretic general asupra fenomenului paideutic, cu consecințe directe asupra acțiunilor educative concrete. (...) Pedagogia reprezintă știința educației care studiază, conceptualizează, explică, prospectează și prezintă în termeni descriptivi și normativi esența și trăsăturile fenomenului educațional (organizat și desfășurat în vederea formării și modelării personalității umane, în conformitate cu idealul educațional), legitățile și finalitățile educației și sarcinile sale majore, valoarea și limitele educației, conținuturile instructiv-educative, principiile pedagogice, strategiile educaționale, metodele, mijloacele, formele de organizare și desfășurare a proceselor educaționale. Pedagogia are un pronunțat caracter socio-uman și gnoseologic. «Specificul pedagogiei, ca reflecție asupra educației, constă în poziționarea ei într-o perspectivă axiologic-normativă (...) Dar pedagogia nu se reduce numai la observarea a ceea ce există; ea insistă mai mult asupra a ceea ce este bine și trebuie să fie în perspectivă. Putem vorbi deci de o funcție normativ-prescriptivă a pedagogiei» (C. Cucos, 2006, p. 18). De asemenea, Émile Planchard (1992) susține că pedagogia deține, concomitent, următoarele ipostaze: știință descriptivă – dezvăluie și descrie obiectiv și fidel realitatea educațională, se ocupă cu ceea ce aceasta îi oferă, cu ce este; teorie normativă/normativ-prescriptivă – ea se ocupă cu ceea ce trebuie să fie, analizează cum trebuie să fie, fundamentează ceea ce se prefigurează pentru realitatea educațională, în funcție de finalitățile educaționale preformulate; realizare practică – studiază modalitățile operaționale de realizare a educației, se

ocupă cu ceea ce se realizează efectiv în domeniul educațional, studiază modul concret de practicare a educației. În prezent pedagogia cunoaște un proces de specializare a teoriei pe domenii variate, pe etape de vârstă, pe conținuturi, pe categorii de educabili etc., formându-se un amplu sistem al disciplinelor pedagogice (de exemplu: pedagogie generală, pedagogie preșcolară, pedagogia adulților ș.a.). (Exemplu: «Ca știință a educației, pedagogia se află într-un permanent dialog cu realitatea educațională pe care o chestionează, o analizează obiectiv, o descrie, o prospectează și o configurează sugerând demersuri practice, toate acestea vizând atingerea finalităților educaționale, inclusiv a idealului educațional. Investigând o realitate educațională complexă și dinamică, deopotrivă retroactivă și proactivă, pedagogia contemporană acționează prospectiv asupra acesteia, în perspectiva idealului educațional și a finalităților de diferite grade de generalitate derivate din acesta; astfel, pedagogia contemporană, ca reflecție asupra educației, se poziționează într-o perspectivă axiologic-normativă și are, deopotrivă, caracter teoretic-explicativ și practic-aplicativ.» – M. Bocoș, D. Jucan, 2019, p. 81).” (Bocoș et al., 2021c, p. 1513)

I.2. Pedagogia - știință specifică, integrativă și de sinteză a educației

Motto: „Plantele se formează prin cultivare și omul prin educație.”
(J. J. Rousseau, *Emil sau despre educație*)

Dacă educația a evoluat în paralel cu știința, tehnologia, arta, sportul, religia și cultura, în general, pedagogia a parcurs o traiectorie identică acesteia, evoluând „de la stadiul constatărilor și al formulărilor empirice, spontane, caracteristic pedagogiei populare, la stadiul reflecției sistematice de factură filosofică sau științifică. Preocuparea pentru asigurarea caracterului științific al reflecțiilor asupra educației a început să devină tot mai consistentă și mai sistematică (...).” (Bocoș & Jucan, 2019, p. 76), pe măsură ce demonstra existența unui obiect de studiu (educația), inclusiv a instrumentarului specific de cercetare a acestuia (experimentul psihopedagogic, observația, cercetarea documentelor școlare, analiza produselor activității educabililor etc.).

Pedagogia s-a configurat, așadar, drept o știință socio-umană, preocupată de explicarea fenomenului educațional. „Amplificarea eforturilor de promovare a unei cunoașteri științifice a condus, treptat, la ameliorarea percepției față de statutul epistemologic al pedagogiei, la impunerea și recunoașterea statutului său de știință.” (Bocoș & Jucan, 2019, p. 77).

Criteriile prin care pedagogia se legitimează ca știință sunt următoarele:

- are obiect de studiu specific sau domeniu propriu de cercetare și investigație, iar acesta este fenomenul educațional sau simplu, educația. În acest sens, Cucos (2024) afirma că „pedagogia și-a conturat un obiect de interogație, acesta constituindu-se din fenomenul educativ și din unele considerații empirice despre acest proces (...)” (p. 46);
- are un sistem metodologic adecvat și instrumente științifice specifice de studiere a domeniului său, care reunește „(...) o serie de metode specifice sau adaptate pentru a cerceta sau explica procesele paideutice; ea dispune de un instrumentar investigativ, relativ autonom, care face ca știința despre care vorbim să deslușească și să explice noi fațete ale procesului educativ (...)” (Cucos, 2024, p. 47), să formalizeze norme, reguli, legi, teze, principii și alte achiziții științifice; „pedagogia produce atât cunoaștere teoretică, cât și un ansamblu de cunoștințe procedurale, principii și norme referitoare la organizarea și desfășurarea procesului didactic”. (Păun, 2017, p. 53);
- are un sistem/ aparat conceptual, aflat într-o dinamică continuă, care operează cu un limbaj științific specializat numit limbaj pedagogic, pentru a descrie domeniul cercetat, limbaj foarte receptiv la cunoașterea și explicarea fenomenelor educaționale și care este supus unor revizui permanente și aflării de noi sensuri și noi înțelesuri;
- se conduce după legități flexibile ce guvernează domeniul pe care îl investighează întrucât „interogația pedagogică ajunge la decelarea și stabilirea unor regularități, a unor norme, a unor legi care poartă denumirea de principii pedagogice (...)” (Cucos, 2024, p. 47);
- formulează predicții valide cu privire la evoluția fenomenelor educaționale cercetate, iar „rezultatele cercetării și reflecției pedagogice sunt stocate în ansambluri explicative numite teorii; explicația pedagogică a ajuns la stadiul unei teorii consistente,